

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 6, Issue 1, March 2018, p. 241-270

Received	Reviewed	Published	Doi Number
18.01.2018	07.03.2018	30.03.2018	10.18298/ijlet.2522

Turkish Word Groups or Phrase Structure

İlker AYDIN¹ & Vehbi AKDİ²

ABSTRACT

In the body of literature, the word groups are defined as "a non-judicial language unit consisting of words arranged side by side within certain rules to meet or describe, to reinforce and characterize, a concept, a character, a situation, a movement" (Karahana, 2015: 39) or "language unities established with more than one word to express more broadly beings, movements and concepts covered by a single word, or to meet similar situations not expressed in one word" (Özkan ve Sevinçli, 2015: 14). Universal grammar handles word groups in the frame of phrase structure, which are also called as specification groups. According to this, the unity established with more than one lexical element is phrase. Although it contains more than one element, there is always a 'center' within the phrases. This is called 'phrase head'. The head is the category that establishes the phrase, and the phrase is not established unless the head is found. As a natural result of this tight junction, phrase category is identical to the head category. In this context all the noun complements are in the appearance of noun phrase. In the example of 'Naughty boy broke the precious vase', language units 'naughty child' and the 'precious vase' are in the form of adjective complement, that is, noun phrase; in terms of the task they undertake in the sentence, the first language unit is in the function of 'subject', and the second one is 'determined object'. In this case the problem of structure-form/function neglected by traditional grammar is encountered. In this study based on qualitative research principles, word groups will be dealt with in the framework of the 'phrase structure', in the syntax, structure/function separation will be focused on. Whether in native language or foreign language teaching for the importance of understanding of the words groups by students and the determination of their functions it will be attempted to do case detection.

Key Words: Turkish, syntax, word groups, phrase structure.

Türkçede Kelime Grupları ya da Öbek Yapı

ÖZET

Kelime grupları alan yazında; "Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitелеmek üzere belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimi" (Karahana, 2015: 39) ya da "Tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilmeyen benzer durumları karşılamak üzere birden fazla kelimeyle kurulan dil birlikleri" (Özkan ve Sevinçli, 2015: 14) olarak tanımlanır. Evrensel Dilbilgisi belirtme grupları olarak da adlandırılan kelime gruplarına 'öbek yapı' kavramı çerçevesinde yaklaşır. Buna göre birden fazla sözlüksel öge ile kurulan bütünlük öbeklerdir. Birden fazla öge içermesine karşın öbekler içinde her zaman bir 'merkez' bulunur. Buna öbeğin başı denir. Baş, öbeği kuran kategoridir, baş bulunmazsa öbek de kurulmaz. Bundan dolayı öbeğin kategorisi başın kategorisiyle özdeştir. Türkçede bütün tamlamalar ad öbeği görünümündedir. 'Yaramaz çocuk değerli vazoyu kırdı' örneğinde, 'yaramaz çocuk' ve 'değerli vazo' dil birimleri yapı olarak sıfat tamlaması yani ad öbeği konumunda; cümle içinde üstlendikleri görev açısından ise birinci dil birimi 'özne', ikinci dil birimi 'belirtili nesne' işlevindedir. Bu durumda geleneksel dilbilgisinin ihmal ettiği yapı-biçim/işlev sorunuyla karşılaşmaktadır. Nitel araştırma ilkelerine dayalı bu çalışmada kelime grupları 'öbek yapı' yaklaşımı çerçevesinde ele alınacak, sözdiziminde yapı/işlev ayrımı üzerinde durulacak, gerek anadil gerekse yabancı dil öğretiminde kelime gruplarının öğrenciler tarafından algılanabilmesi ve işlevlerinin belirlenebilmesinin önemine yönelik bir durum saptaması yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, sözdizimi, kelime grupları, öbek yapı.

¹ Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, ilkaydin67@hotmail.com.

² Okt, Ordu Üniversitesi Rektörlük, vehbiordu@gmail.com.

1. Giriş

Yapısalcı yaklaşım

Avrupa'da F. de Saussure (*Cours de linguistique générale*, 1916), Amerika'da Bloomfield (*Language*, 1933) öncülüğünde gelişen yapısalcı dilbilim akımı yaklaşık 1920'li yıllarda ortaya çıkmış; dilbilim, edebî eleştiri, antropoloji, psikoloji, felsefe ve ekonomi gibi pek çok alanı etki altına almıştır. Bu yeni yaklaşımda dil, bir dizi sözcük olarak sayılmaktan çıkmış; ancak yine sözcüklerden, yani göstergelerden kurulu belli bir düzen, belli bir dizge gösteren bir işleyiş biçimi olarak kabul edilmiştir. Saussure'ün 'dil bir dizgedir' sözüyle özetlenecek olan bu yeni akım yirminci yüzyılın ilk yarısında gelişerek 'yapısal dilbilim' adını almıştır (Kıran ve Kıran (Eziler), 2010: 113). Her iki dilbilimciye göre dilsel birimlerin (ya da göstergelerin) tek başlarına mutlak bir değeri yoktur. Bunlar ancak belli bir dizge içinde değer kazanırlar. Bir dilsel birimin değeri birlikte kullanıldığı öbür birimlerle girdiği yapı ilişkileri içinde ortaya çıkar. Bu yapı ilişkileri yapısalcılığın temel taşlarını oluşturur (Erkman-Akerson ve Ozil, 1998: 28).

Yapısal dilbilimin en belirgin özelliği dili bir yapı, bir dizge olarak ele almasıdır. Saussure'e göre dil, kendi işleyişi dışında düzen tanımayan bir dizgedir. Saussure dizge kavramını satranç oyunuyla örneklendirir. Satrançta tahta taşların yerine fil dişi taşlar koyulursa ortaya çıkan değişiklik dizgeyi ilgilendirmeyecek, ama taşların sayısı azaltılır ya da çoğaltılırsa, bu değişiklik oyunun kurallarını tamamen değiştirecektir (Kıran ve Kıran (Eziler), 2010: 118). Başka bir deyişle, bir dizgede ögelerin tek başına bir anlamı yoktur; ancak ögeler karşılıklı ilişkiler ve bağıntılar içinde bir anlam kazanırlar. Öge ile dizge arasındaki bu özdeksel bağdan dolayı ögedeki her değişiklik dizgenin tümünü etkiler. Ögeler tek başlarına bir değer taşımaz, değerlerini ait oldukları dizgenin diğer ögeleriyle olan bağıntılarından alırlar. Dizgenin ya da yapının, bir bütün olarak değeri her zaman tek tek ögelerin değerinden daha fazladır. Bir otomobil, tüm parçalarının yan yana dizilmesinden ortaya çıkacak bütünden işlevsel açıdan daha üstün değerde olduğu gibi, belli bir düzene göre oynayan bir futbol takımı da topa rast gele vuran, bir sistem dahilinde oynamayan bir mahalle takımından daha üstündür (Kıran ve Kıran (Eziler), 2010: 118).

Avrupa dilbiliminde Saussure'den kaynaklanan Prag Okulu ve Kopenhag Okulu olmak üzere iki büyük eğilim göze çarparken Amerikan yapısalcılığı, Bloomfield-Harris-Chomsky doğrultusunda gelişir. 1957'de yayımlanan *Syntactic Structures* (Sözdizimsel Yapılar) adlı yapıtıyla Üretici-dönüşümsel dilbilgisi kuramının temellerini atan Chomsky'ye göre dilbilimsel çözümlemenin amacı bir dilin dilbilgisel tümcelerinin yapısını belirlemektir. Başka bir deyişle sözdizim incelemeleri bir dildeki doğru tümceleri dilbilgisel olmayanlardan ayırma amacını güder. Doğru bir dilbilgisi, kullanıcıya doğru kurallar aracılığıyla sonsuz sayıda tümce üretme olanağı sunar (Erkman-Akerson ve Ozil, 1998: 29).

Kısaca, temel kavramlarını F. de Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri*'nde dilsel olguların incelenmesi üzerine ortaya attığı düşüncelerden alan, Prag Okulu ve Rus Biçimciliğinin etkisiyle genel çerçevesi belirlenen yapısalcılık, yüzeydeki görüntünün altında yatan kuralların ve yasaların oluşturduğu dizgeyi arar; yapıyı oluşturan birimlerin tek başlarına anlam taşımadıklarını, yapı içinde birbirleriyle olan bağıntılardan anlam kazandıklarını savunur. Saussure'ün dili incelemek için herhangi bir dış gerçekliğe başvurmaması, dizgenin gerçeklikten bağımsız, kendi başına işleyen bir bütün olması bağlamındaki görüşleri ve bu görüşlerin izinden giden Todorov, Barthes ve Greimas gibi

dilbilimcilerin eser odaklı yaklaşımları yöntemi tanımlar. Ele alınan nesnenin “kendi başına ve kendi kendisi için” incelenmesi; nesnenin kendi öğeleri arasındaki bağıntılardan oluşan bir ‘dizge’ olarak ele alınması; söz konusu dizge içinde her zaman işlevi göz önünde bulundurma ve her olguyu bağlı olduğu dizgeye dayandırma zorunluluğunun sonucu olarak, nesnenin artsüremlilik içinde değil, eşsüremlilik içinde ele alınması yapısalcı yöntemin temel ilkeleri olarak belirir (Tüfekçi, 2003: 64-65).

İşlevselci Yaklaşım

1980’li yıllardan başlayarak yapısalcı dil çözümlemelerinin yerini almaya başlayan işlevci dilbilgisine göre dil konuşulduğu ortamdan, onu konuşandan ve dinleyenden soyutlanarak incelenemez. Öncelikle bir bildirişim aracı olan dil; kendi başına var olan bir olgu değil, toplumsal bir davranıştır. Bir kimse karşısındakine bir şey iletmek istediğinde, bu niyetini dile getirebilmek için belli dilsel araçlar seçer. Başka bir deyişle, konuşan kişinin sözlerini dile getirdiği ortam dilsel biçimlerin seçilmesinde etkili olur. Dilsel işlevlerden yola çıkan işlevciler, dilin kurallarını işlev-biçim ilişkisi içinde inceleyerek bunların nasıl ve hangi dilsel biçimlerle dile getirildiğine bakarlar. Van Valin (1984), Dik (1989), Givon (1990) kuramın öncülerindendir (Erkman-Akerson ve Ozil, 1998: 33-34).

İşlevciler için dil, her şeyden önce bir iletişim aracıdır. Genel iletişimin toplumsal gereçlerinden biri olan dil, örgütlü ve toplumsal bir davranıştır. Sistemli ve toplumsal olduğu için kurallara ve uzlaşımlara bağlıdır. Söz aracılığıyla ilişki kuran bireyler, bildirişimin gerçekleşmesini sağlayabilmek için belli dilsel dışavurum kurallarına uymak zorundadırlar. İşlevci dilbilgisi kuramcılarında Dik’e (1989) göre her düzlem kendi içinde bir dizge oluşturur. Bu dizgelerden kullanım, anlam ve sözdizim dizgelerine işlevsel bir nitelik yakıştırılabilir. ‘Anlam’ dizgesi ile kast edilen ‘dilbilgisel anlam’dır. Bu durum iki örnek üzerinden açıklanabilir (Erkman-Akerson ve Ozil, 1998: 47):

1. Ayşe kapıyı açtı.
2. Kapı Ayşe tarafından açıldı.

Birinci tümce etkindir, ikincisi ise edilgendir. ‘Ayşe’ iki tümcede de ‘kapıyı açan’, yani edimi gerçekleştirendir. Oysa ‘Ayşe’nin bu iki tümcede sözdizim dizgesi açısından işlevi değişiktir. Birincide özne ‘Ayşe’, ötekinde ise tümleçtir ‘Ayşe tarafından’. Anlamsal işlev ile sözdizimsel işlev arasındaki fark buradadır. Anlamsal işlev açısından işi yapan öge etken yapıda çoğunlukla ‘özne’ olarak karşımıza çıkar, ancak aynı öge anlamsal açıdan gene işi yapan olduğu halde edilgen yapıda ‘tümleç olarak’ çıkmaktadır. ‘Özne’, ‘tümleç’ gibi işlevler sözdizimsel işlevlerdir. Bunların her zaman anlamsal işlevlere birebir karşılık gelmeleri gerekmez (Erkman-Akerson ve Ozil, 1998: 47).

Benzer biçimde Kerimoğlu (2016: 111), Dik (1997)’e dayanarak kuramın kategorilere değil, işleve dayandığını vurgular ve kategori-işlev ayrımını aşağıdaki gibi örneklendirir:

- a. ‘Yaşlı adam’ bir ad öbeğidir.
- b. ‘Yaşlı adam’ bir öznedir.

Buna göre (a) kategorik bir ifadedir. Çünkü bu ifade *yaşlı adam* ögesinin kendi özelliği ile ilgilidir. Onu içinde bulunduğu yapıdan soyutlayan bir ifadedir. Bu nedenle ad öbeği gibi bir kategori ilişkisel olmayan (non-relational) kavramlardandır. Ancak (b) ifadesi *yaşlı adam*’ın başka bir ögeyle olan ilişkisine göndermede bulunur. Örneğin “*Yaşlı adam kaçtı.*” gibi bir tümcede özne işlevinde olduğunu ifade etmek demektir. (b) ifadesi ögenin içinde bulunduğu yapıda yer alan öteki öğelerle olan ilişkisini

ortaya koyar. İşlevsel dilbilgisi (b) ifadesinde karşılığını bulan ilişkileri önemseyen bir dilbilgisi kuramıdır ve üç farklı düzeyde işlevsel ilişki belirler:

1. Anlambilgisel işlevler (semantic functions): Söylemlerde eyleyici, amaç, hedef, alıcı gibi rolleri belirleyen işlevlerdir.
2. Sözdizimsel işlevler (syntactic functions): Özne (subject) ve nesne (object) gibi sözdizimsel bakış açılarını belirleyen işlevlerdir.
3. Pragmatik işlevler (pragmatic functions): Etkilenen, konu, odak gibi öğelerin daha geniş iletişim ortamlarındaki bilgi durumlarını belirleyen işlevlerdir (Dik, 1997: 26; Akt. Kerimoğlu (2016: 111).

Kısacası işlevselcilik, “adından da anlaşılacağı gibi, işlev kavramına öncelik tanır. İletişim işlevini en temel işlev olarak görür. Örneğin bir masanın bir işe yarama işlevi vardır: Masanın üzerinde yazılabilir, okunabilir, yemek yenebilir. Masaya bir özellik kazandıran onun maddesi ya da biçimi değil, masanın işlevi ya da kullanımıdır. İster tahtadan ister mermerden olsun, oval masa, kare masa, dikdörtgen masa her zaman bir masadır. Dilbilimde işlev bir bütün içinde bir öğeyi ayırt eden özelliktir. Bir sözcede bir terimin rolü, bir özne, bir yüklem, bir tümleş vb. işlevine sahip olmaktır” (Kıran ve Kıran (Eziler), 2010: 140).

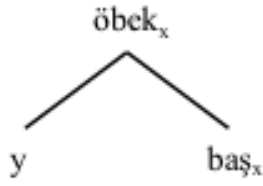
Üretici-dönüşümsel dilbilgisi

Chomsky kuramının ilk biçimini *Structure Syntactic ‘Sözdizimsel Yapılar’* (1957)’te ortaya koyar. Dilbilgisinin üç tür kurallar düzleminden oluştuğu kabul edilir: öbek yapı kuralları, dönüşüm kuralları ve biçimsesbilim kuralları. *Öbek yapı kuralları*, doğal konuşucuların sözcükleri ayırma, bunların kategorilerini bilme, sözcükler arasındaki öbekselsel ilişkileri tanıma gibi tümce yapısı bilgilerine dayanan ve tümce üreten kurallardır. *Dönüşüm kuralları*, öbek yapı kurallarının çıktısı olan temel tümce yapılarına öğelerin yerini değiştirme, yerine başkasını koyma, önceki öğeleri silme, yeni öğeler ekleme gibi işlemlere dayanarak daha geniş tümceleri üreten kurallardır. *Biçimsesbilim kuralları* ise, dönüşüm kurallarının çıktılarında uygulanan ve tümcenin sesletilişi ile ilgili sesbilimsel kurallardır (Uzun, 2000: 15).

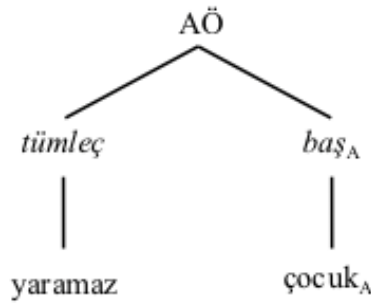
Chomsky belli bir bütünceden (corpus), yani örnek bir metin veya metinler topluluğundan yola çıkmaz. Tamamen anadili konuşurunun sezgisine dayalı uygulamalar yapar. Chomsky tümceyi merkeze alır ve tümceden en küçük birimlere iner. Tümce > öbek > sözcük biçiminde bir sıralamayı takip eder ve en son kategorilere kadar tümceyi parçalar. İlk işlem yeniden yazma (rewriting) işlemidir. Bu işlem tümceyi oluşturan bütün kuruculara sırayla uygulanarak en küçük kategoriler (isim, sıfat, fiil, vb.) ortaya çıkarılır (Kerimoğlu, 2016: 74).

2. Öbek Yapı

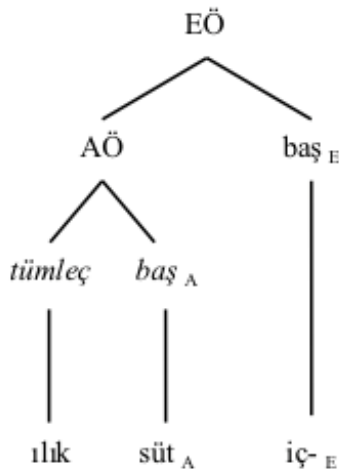
Birden fazla sözlüksel öge ile kurulan bütünlük öbektir. Birden fazla öge içermesine karşın, öbekler içinde her zaman bir merkez bulunur. Buna öbeğin *başı* denir. Baş, öbeği kuran kategoridir, baş bulunmazsa öbekte kurulmaz. Aralarındaki bu sıkı bağın doğal bir sonucu olarak öbeğin kategorisi başın kategorisiyle özdeşdir (Uzun, 2000: 18).

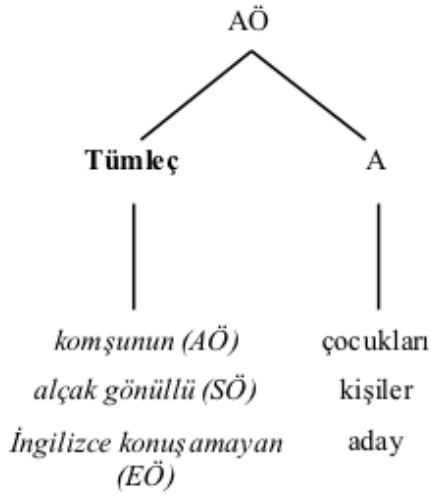
Öbekte başın dışında bulunanlar *tümleç* olarak görülür. Örneğin 'yaramaz çocuk' öbeğinde baş 'çocuk' sözcüğü, tümleç ise 'yaramaz' sıfatıdır. Baş, öbeğin olmazsa olmaz kurucusudur ve kurduğu öbeğin kategorisini belirler. Örneğin, öbeğin başı bir ad (A) ise, öbek de bir *ad öbeği* (AÖ)'dir (Uzun, 2000: 19).

Birbirine yakın olmanın derecelenme içermesi, öbeğin de dereceli olmasına neden olur. Örneğin 'ılık süt iç-' öbeğinde, önce 'ılık' ile 'süt' öbek kurar, sonra 'ılık süt' ile 'iç-'. Bu durumda öbeğin başı bir eylem (E) olduğundan, öbek de bir *eylem öbeği* (EÖ) olacaktır:

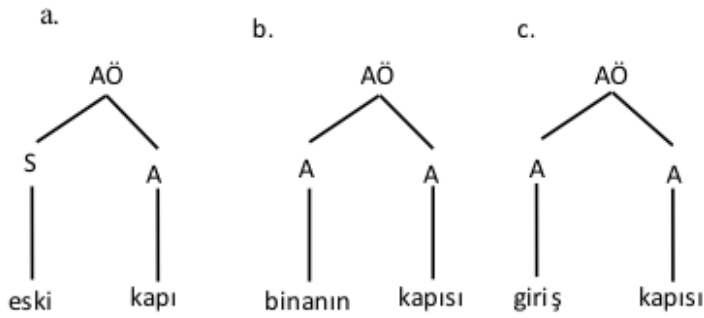
Başın tümleci konumundaki ögeler AÖ, SÖ, EÖ gibi öbeklerde, Türkçede başın soluna yerleşmektedir:

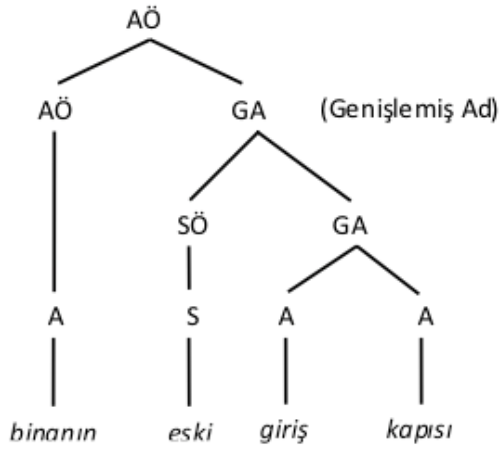
Geleneksel olarak tanınan sözlüksel kategoriler ad, eylem, sıfat, zarf, ilgeç, adıl, bağlaç ve ünlemdir. Bunlardan ünlem, tümce sınırlarının dışında kalan, bağımsız bir sözlüksel ögedir. Ünlemler öbek yapının doğrudan kurucusu değildir. Bağlaçlar da öbek yapıda yer almayan sözlüksel öğelerdir. Zamir, adların yerini tutan sözcük türüdür, bu nedenle temel yapılarda doğrudan görünmez, dilbilgisinin diğer kuralları ile türemiş yapılarda ortaya çıkar. Ünlem, bağlaç ve zamir birer sözcük türü olmasına karşın öbek türünü belirleyen kategoriler değildir (Uzun, 2000: 31).

2.1. Ad öbeği (AÖ) ve AÖ genişlemesi

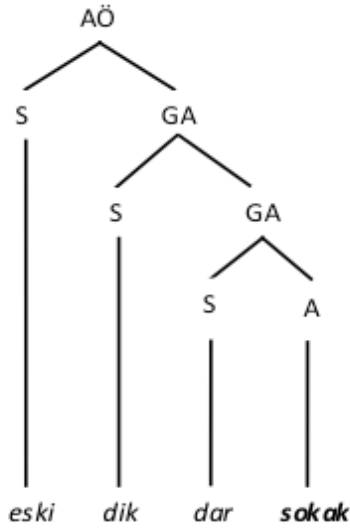
Türkçede en küçük ad öbeği, baş adın bir sıfat (a), bir belirtili ad (b) veya bir belirtisiz ad (c) ile birlikteliğine dayanır (Uzun, 2000: 33).

Bir ad öbeğindeki üç tür genişleme (belirtili ad, sıfat, belirtisiz ad) bir arada görülebilir:

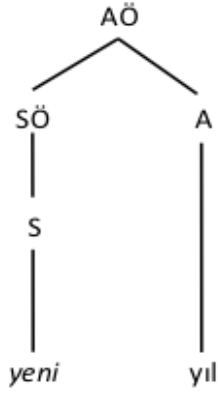
Bir ad öbeğinde aynı tür genişleme yinelenebilir, yani başın tümleci konumunda birden fazla aynı tür öge tümleç görevi yüklenebilir:

Ağaç çizimde baş ad en sağda ve baş adın tümleci konumundaki ögeler (S) baş adın solunda yer almıştır.

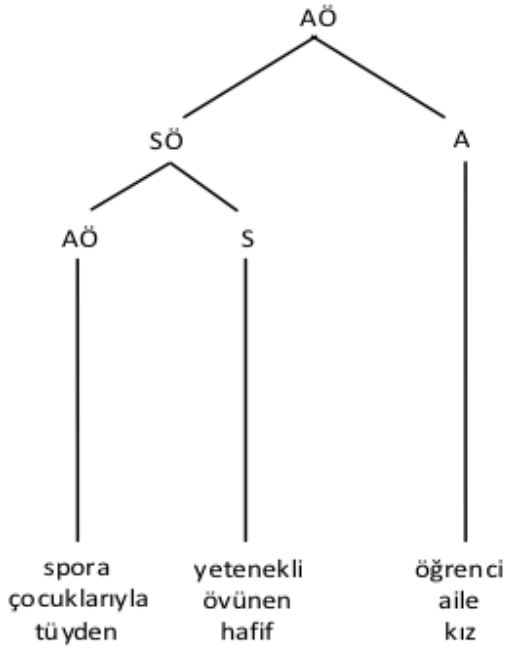
2.2. Sıfat öbeği (SÖ)

(SÖ) simgesiyle gösterilen sıfat öbeği, alt-kategorileme çerçevesinde zorunlu bir tümleç istemezse tek bir sıfattan oluşabilir.

SÖ, sıfat nitelikli bir baş ve baş tarafından seçilen bir tümleçten de oluşabilir. Başka bir deyişle, Türkçede sıfat öbeği çeşitli durum ekleri almış ad soylu sözcüklerle genişleyebilir. Bu tür sözcükler birer AÖ kurarak sıfatın tümleci olma görevini üstlenirler.

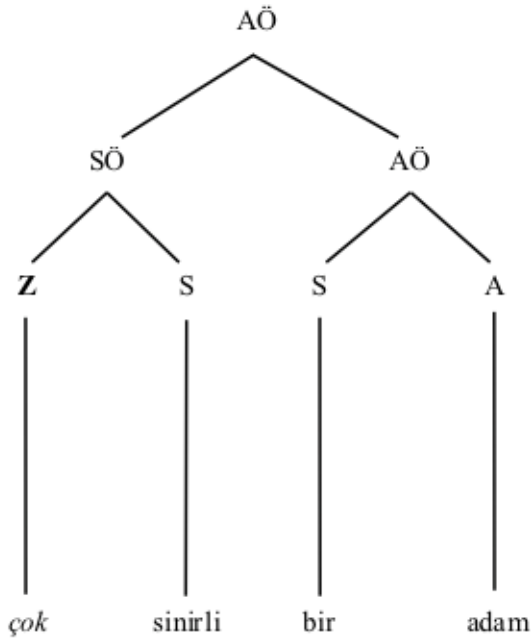
Okullardan spora yetenekli öğrenciler seçilecek.

Öte yandan bir sıfat öbeği, kendisini niteleyen, fakat baş tarafından seçilmeyen bir belirteçle (zarf) birlikte bulunabilir.

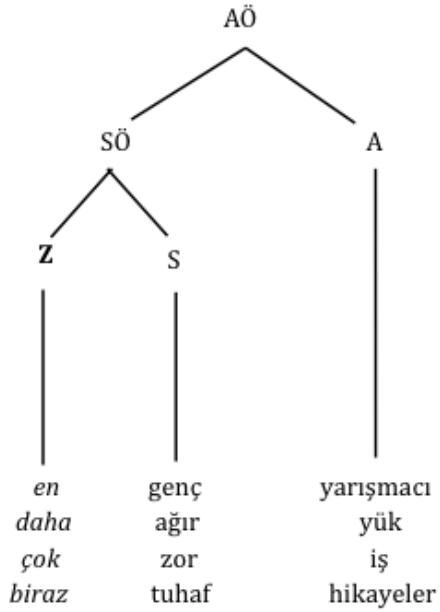
Çok sinirli bir adam pencereden bağıırıyordu.

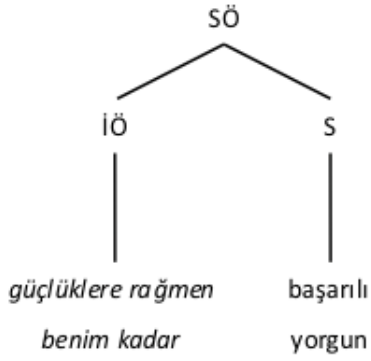
Başka bir deyişle, sıfatlar sınırlı sayıdaki dereceleme belirteciyle genişleyebilirler: Dereceleme zarfları kendi öbeklerini kurarak sıfatların tümleci konumuna yerleşir (Uzun, 2000: 34).

Madalyayı en genç yarışmacı kazandı.

Öte yandan Türkçede bazı sıfatlar ilgeç öbeklerini tümleç olarak alabilir:

Benim kadar yorgun insan tanımam.

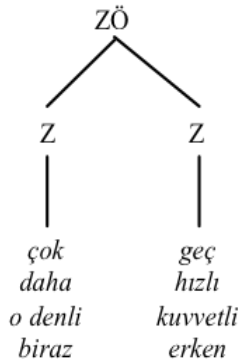
2.3. Zarf öbeği (ZÖ)

Zarflar (belirteçler) genellikle (*yavaş yürümek, çok konuşmak, önce düşünmek, sonra yemek, erken kalkmak, vb.* öbeklerde görüldüğü gibi) tek sözcüklü öbekler kurarlar (Uzun, 2000: 35) :

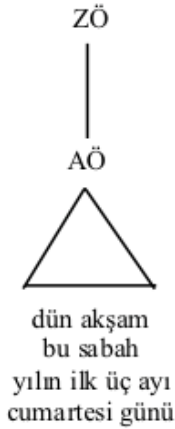
Zarf öbeği kendisini niteleyen zarfla başka bir zarf öbeği kurabilir. Yani, zarf öbeğinin genişlemesi yine başka bir zarfla ya da zarf işlevli sıfatla olur:

Çok geç anladı.

Çok sözcüklü zaman zarfı öbekleri, ad öbeklerinin zarf görevinde kullanılmasıyla ortaya çıkar (Uzun, 2000: 36) :

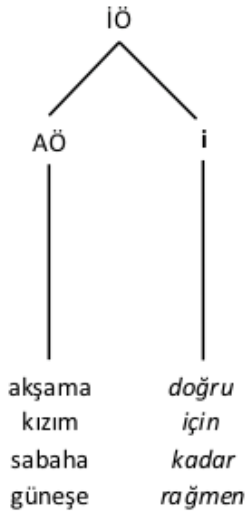
Yılın ilk üç ayı, buraya kar yağar.

2.4. İlgeç (edat) öbeği (İÖ)

İlgeçler tek başlarına öbek kuramazlar, yani ilgeç öbeğinin yan-kategori çerçevesinde tümlecinin bulunması zorunludur. Türkçede bu tümleçler, ilgecin belirlediği durum eklerinden birini almış ad öbekleridir (Uzun, 2000: 36-37).

Kızım için akşama doğru döndük.

2.5. Cümle/Tümce

Öbek yapı kuralları gerçekte bir yeniden yazma işine dayanır. Yeniden yazma işleminde 'T', tümce sınırlı dilbilgisinin başlangıç imgesidir. Yeniden yazma işlemi bu imgeden başlar. T'nin yeniden yazılması, kendini oluşturan iki kurucuyu içerir. Biri özne görevi üstlenen öbek olarak AÖ, diğeri yüklem görevini üstlenen öbek olarak EÖ'dür. 'T', "AÖ EÖ" olarak yeniden yazılırsa tümcenin ilk çözümlemesi, tümce türetmenin ilk aşaması belirlenmiş olur (Uzun, 2000: 23).

$T \rightarrow AÖ + EÖ$

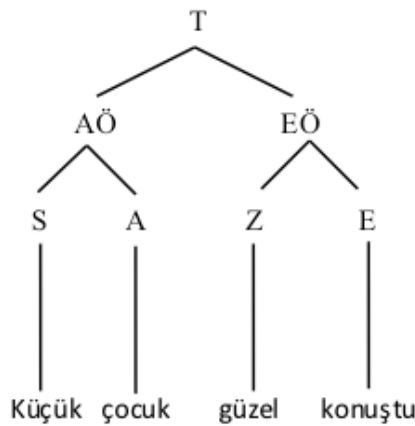
$AÖ \rightarrow S + A$

$EÖ \rightarrow Z + E$

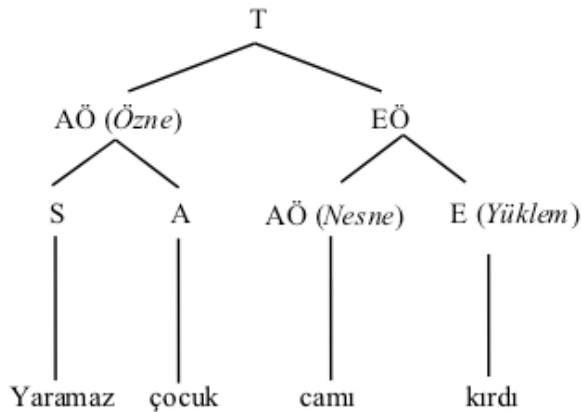
Yukarıdaki gösterim “Küçük çocuk güzel konuştu.” tümcesiyle ilgili kategorisel kuralları içerir. Yeniden yazım kuralları daha sonra kuralları sözcüklere bağlar. Bu şekilde sözlüksel kurallar gösterilir. Burada yeniden yazımda yer alan her kategori için başka sözcükler yazarak sözlükçe (lexicon) oluşturulur (Kerimoğlu, 2016: 74):

- S → küçük, çalışkan, büyük, vb.
- A → çocuk, kız, adam, vb.
- Z → güzel, iyi, hızlı, vb.
- E → konuşmak, dinlemek, yazmak, vb.

Ağaç çizimle bu ilişkiler aşağıdaki gibi görselleştirilir.

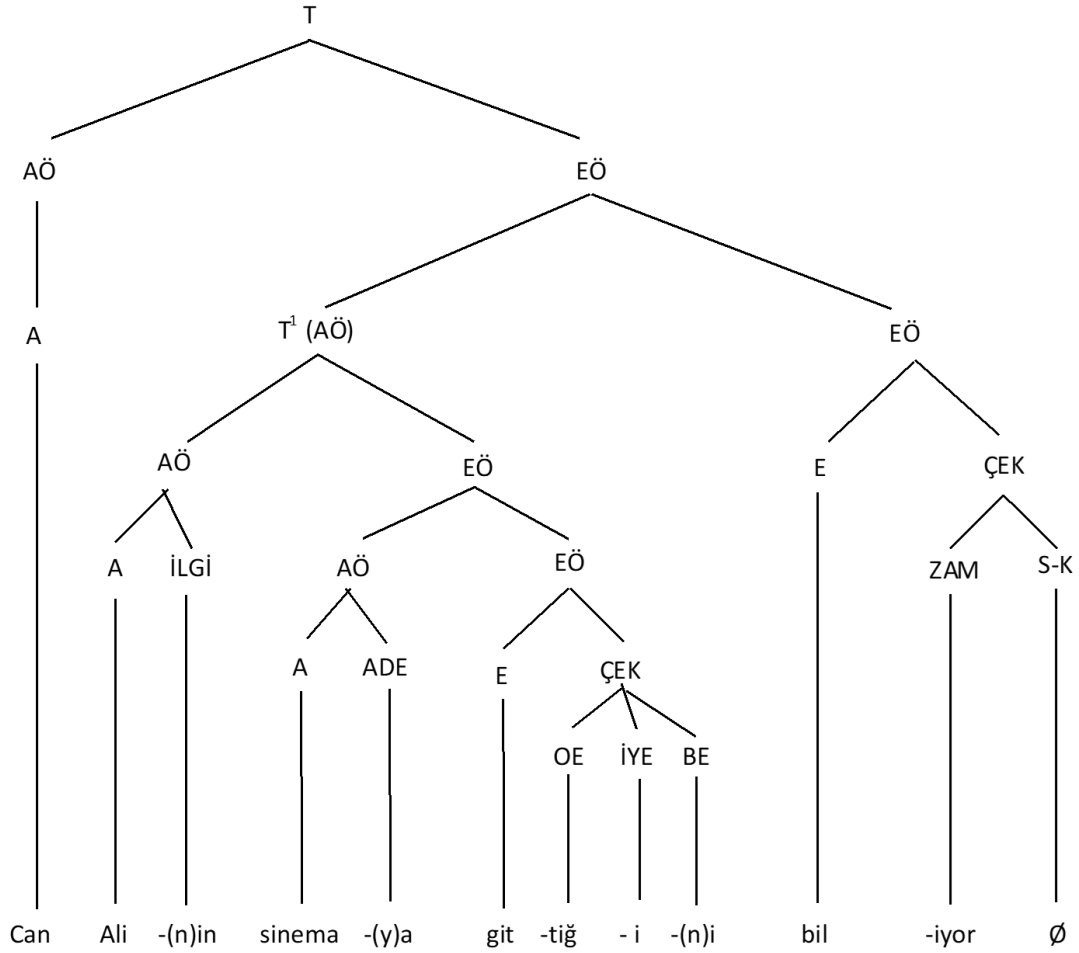

Öbek yapılar, tümcelerde yer alan işlevsel bilgiyi de sunar. Örneğin özne, tümce tarafından doğrudan dallanan AÖ'dür. Yüklem, tümce tarafından doğrudan dallanan EÖ'dür. Nesne, EÖ'den doğrudan dallanan AÖ'dür; ana eylem EÖ'den doğrudan dallanan E'dir (Uzun, 2000: 61).

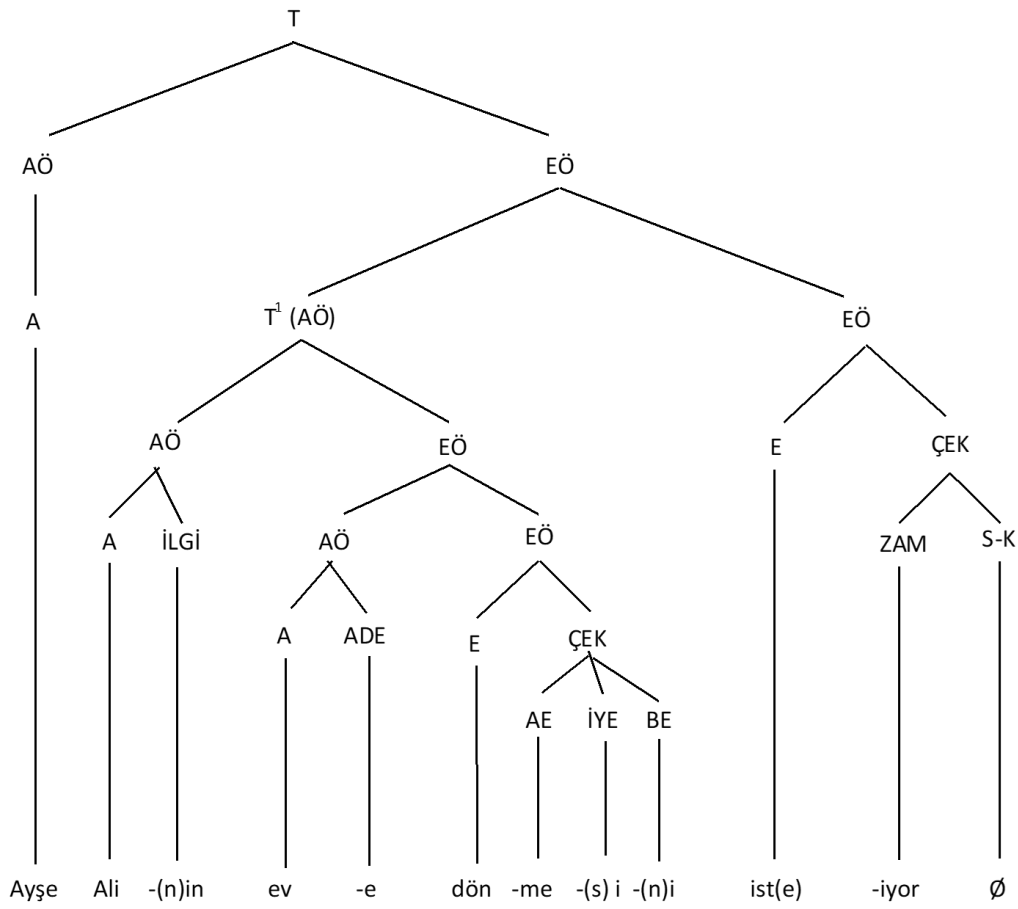

2.5.1. Birleşik cümle/tümce

Fiilimsilerle kurulan birleşik tümcelerin, iki tümceden birinin diğerine yerleşme yoluyla üretildiği kabul edilir. Bir tümce bir başka tümcenin içine tıpkı AÖ, SÖ veya ZÖ gibi ana tümcenin bir ögesi olarak yerleşir (Uzun, 2000: 31).

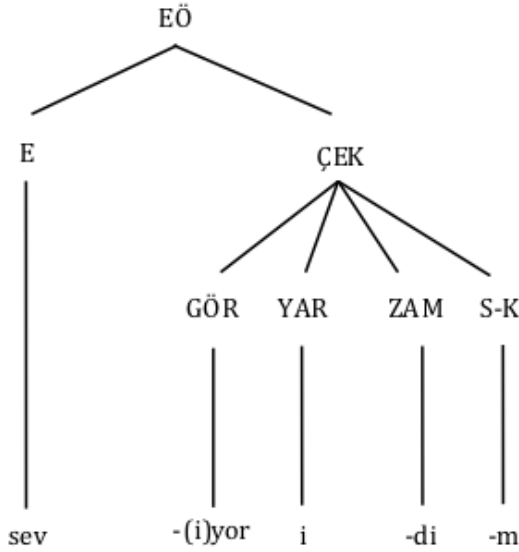
“Can Ali’nin sinemaya gittiğini biliyor” tümcesi, bir temel bir de yan tümceden kurulu bir birleşik tümcedir. “Can biliyor” dizimi temel tümce, “Ali sinemaya gitti” dizimi ise yan tümcedir. Yan tümce, eylemine ulanan *-DİK* biçim birimciğiyle temel tümceye bağlanmış ve ağaç-çizimde T¹ imi altında gösterilmiştir. Ana tümce içine yerleşen yan tümce, tıpkı belirtili nesne işlevli AÖ’nin bulunabileceği konumda bulunmaktadır. Yani T¹ tümcede belirtili nesne işlevindeki AÖ’dür.

Benzer biçimde, T¹ imi altına yerleşen isim-fiil yan tümcesi AÖ görünümündedir. Yan tümcenin öznesi (Ali) ile yüklemi (dön-) tamlama oluşturmuş, temel tümcenin belirtili nesne görevini üstlenmiştir.

2.5.2. Çekimsel kategori

Çekimsel kategoriler dillerin tipolojisine göre farklı görünüşler sunar. Tümcede, genellikle eylem ya da yardımcı eylem üzerinde sunulan zaman, kip, görünüş, sayı, kişi, cinsiyet gibi çekimsel kategoriler bazı dillerde çekimleme ile, bazı dillerde ekleme ile, bazı dillerde sözlüksel ögeler ile, bazı dillerde bu yollardan ikisi veya tümü ile sunulabilir. Türkçede çekimsel ögeler ek niteliklidir ve ÇEK budağı altında dallanır (Uzun, 2000 : 42, 47).

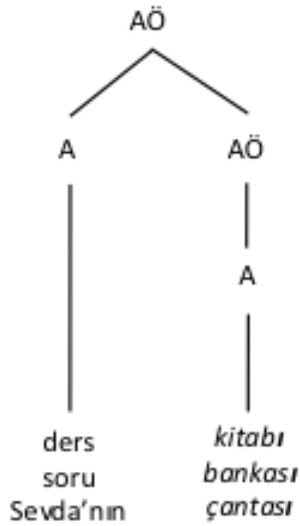
3. Geleneksel Dilbilgisinde Kelime Grupları

Ergin'in (2016: 343); "Birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören dil birliği" şeklinde tanımladığı kelime gruplarını Karahan (2015: 39); "Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimi" olarak ifade eder. Banguoğlu ise kelime gruplarına şöyle bir tanımlama getirir: "Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan doğru anlatmaya giderler. Bunlara kelime öbekleri diyoruz" (Banguoğlu, 2015: 496). Tanımlardan anlaşılacağı üzere, kelime grupları en az iki sözcükten meydana gelen, kelimeler arasında anlamsal ve yapısal birliktelik bulunan söz grupları olarak ifade edilebilir. Kelime grupları isim tamlaması, sıfat tamlaması, birleşik isim grubu, tekrar grubu, aitlik grubu, edat grubu, unvan grubu, birleşik fiil grubu, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, sayı grubu, ünlem grubu, bağlama grubu ve kısaltma grubu şeklinde sınıflandırılabilir.

3.1. İsim tamlamaları

Özkan ve Sevinçli'ye (2015: 19) göre "İki veya daha çok ismin sahiplik, tahsis, tür, cins vb. nitelikleri belirtmek üzere özel bir biçimde bir araya gelmesinden oluşan kelime grubuna isim tamlaması denir." Korkmaz'a (2017: 285) göre "Bir ad başka bir adla ilgi durumu eki olarak veya almadan bir anlam bağı oluşturduğunda ad tamlaması" denilen yapı ortaya çıkar. Demir'e (2004: 277) göre ise "İki ad arasında çeşitli anlam ilişkileri kurmak amacıyla oluşturulan takıma ad tamlaması denir." İsim tamlamaları; basit, türemiş veya birleşik yapılı isim, adlaşmış sıfat, zamir gibi en az iki kelime türünün çeşitli ek ve anlam ilişkileriyle meydana getirdikleri kelime guruplarıdır. Tamlamada anlamsal ve yapısal birliktelik bulunan en az iki kelime bulunmaktadır. Bu kelimeler, tamlayan ve tamlanan olarak görevlendirilen sözcük ya da sözcüklerdir. Korkmaz (2017: 285) isim tamlamalarını arada ilgi durumu ekinin kullanılıp kullanılmamasına veya tamlayanın da bir ad tamlaması olup olmamasına göre belirtili ad tamlaması, belirtisiz ad tamlaması, zincirleme ad tamlaması olarak üçe ayırır.

- Türkçede isim tamlamaları AÖ görünümündedir ve baş ad (tamlanan) sağdadır:

Belirtili isim tamlaması

Belirtili isim tamlaması “Belirteni söz söyleyen ve dinleyence bilinen ve belirteni ile belirtileni arasında geçici bir ilgi bulunan ad takımudur” (Ediskun, 1999: 114). Bu tamlamalarda “İki ad arasında iyelik ilgisi söz konusudur. İki ad da ek alır. Tamlayan eki ‘-in’, tamlanan eki ‘-i’dir. Ekler sözcüklere ünlü uyumlarına göre ulanırlar” (Demir, 2004: 277). Banguoğlu’na (2015: 332) göre “Bir belirli ad takımında her iki kelimeye gelen ekler, katılma hali ve iyelik ekleri ait olma anlamında olup kavram tekrarlanmış olmaktadır.”

Türkçede ad tamlamaları ilgi ve iyelik ekleriyle gerçekleştirilir: Türkçede tamlayan ögeye (yardımcı öge) –in, tamlanan ögeye de (ana öge) –i eki ulanmaktadır. Başka bir deyişle, Türkçede belirtili ad tamlaması [A+İLGİ] [A+İYE] dizimini izler:

Son zamanlarda Ankara'nın adını yeni duyduğum semtleri vardı.

Tarihi yeniden kurma veya oluşturma paradigmasına dayanan bu kuramın kavramsal olarak başlangıcı, Grimm kardeşlere kadar uzanmaktadır.

Bugün de sonbahardan süzülüp doğdu akşam,

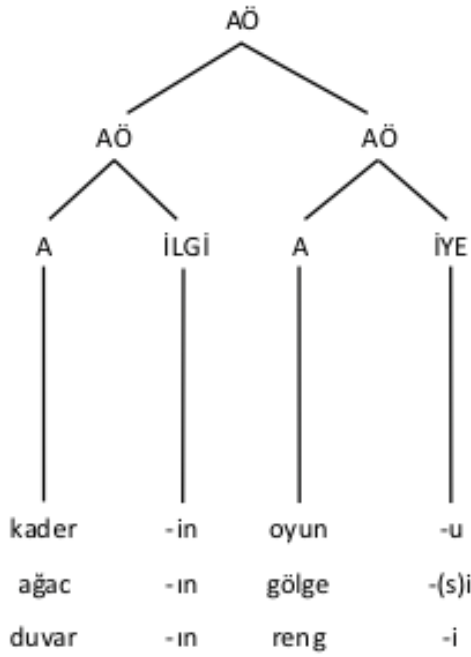
Dağların yere indi koyu, serin gölgesi. (Ömer Bedrettin Uşaklı).

Her dakikasını ayrı hatırlarım

Erenköy'de geçen zamanın. (Oktay Rıfat).

Kibleye karşı yüzükoyun uzanmış yatan bu şehidin büyük yeşil sarığı henüz bozulmamıştı. (Ömer Seyfettin).

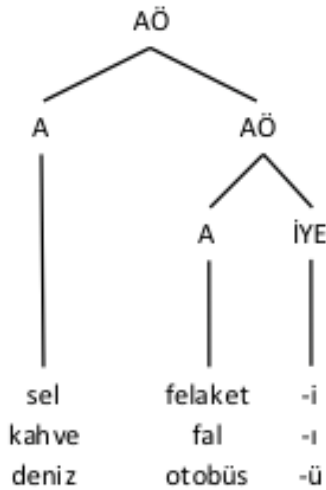

Belirtisiz isim tamlaması

Belirtisiz isim tamlamasında “tamlayan ad eksiz yani yalın durumdadır. Yalnız tamlanan ad üçüncü şahıs iyelik eki almıştır” (Korkmaz, 2015: 286). Belirtisiz isim tamlaması “Birinci unsurunda ilgi hali bulunmayan isim tamlaması”dır (Karahana, 2015: 44).

Bahçe kapısı, devlet siyaseti, dil gerçeği, dil bilgisi, kelime zenginliği, pazar yeri, yazı makinesi, yol kenarı, Bartın ili, İstanbul ili, Tuz Gölü, Alp dağları, Ren nehri, vb.

Zincirleme isim tamlaması

Zincirleme ad tamlaması, bir ad tamlamasının başka bir adla oluşturduğu ikinci bir ad tamlamasıdır (Korkmaz, 2017: 288). Bu tamlama cinsi, en az üç kelimedenden oluşan veya iki farklı isim tamlamasının bir araya gelmesiyle şekillenen, kelimeler arasında yeni bir anlamsal ve yapısal birliktelik oluşmasını sağlayan kelime gruplarıdır.

Ragıp efendinin çiçek bahçesi, Kenan beyin de kitapları! (T. Buğra, Yağmur Beklerken).

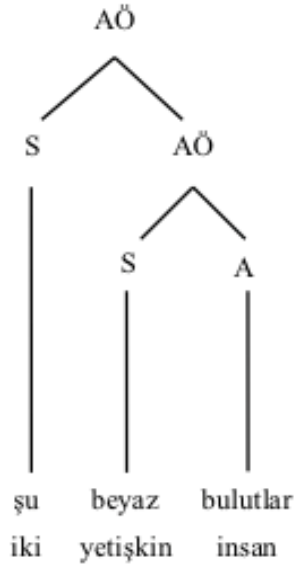

Evet, pekâlâ biliyorum ki, bir gün ben her şeyi bırakıp bu küçük yola dalarsam onun bittiği yerde bütün saadet ve hasretlerimi, eski yaşanmış rüyalarımı bulacağım, temiz, yepyeni, mesut bir adam olacağım (A. H. Tanpınar, Abdullah Efendinin Rüyaları).

Bu kötü günlerinde Gülsüm'e bir ana gibi bakıyordu (R. N. Güntekin, Kızılçık Dalları).

Tahir Ağa, bugüne kadar üç nesil yetiştirmişti (R. N. Güntekin).

Sonra kızgın, dumanlı bir grup oldu ezan sesleri arasında kısık, uyuşuk lambalar birer birer yanıp kasabayı kasvetli bir gece sardı (R.H. Karay, Memleket Hikâyeleri: Şeftali Bahçeleri, s. 33).

- Türkçede sıfat tamlamaları AÖ görünümündedir, yani baş ad olduğu için öbek AÖ'dir.

3.3. Birleşik isim grubu

Bir kişi adı ve soyadından oluşan kelime grubuna birleşik isim grubu denir. İki den fazla kelimedenden oluşabilir. Bazı sıfat tamlamaları zamanla kelime grubuna dönüşebilir:

Peyami Safa, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri Güntekin, Yahya Kemal Beyatlı;

Deli Dumrul, İkinci Selim...

3.4. Tekrar grubu

Tekrar grubunu Karahan (2015: 60); "Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur." şeklinde tanımlarken, Ergin (2016: 345); "Aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle meydana gelen kelime grupları" olarak tanımlamaktadır. Aynı yapıyı Özkan ve Sevinçli (2015: 44) "Anlamı güçlendirmek, ifade gücünü artırmak, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya gelmesiyle oluşan kelime grubudur." şeklinde ifade eder. Tekrar grupları, iki sözcükten meydana gelerek cümlelere çeşitli anlam ilgileri katan, sözcük aralarında herhangi bir şekilde noktalama işareti kullanılmayan ve belirli bir sıraya göre kalıplaşan yapılar olarak tanımlanabilir.

Beterin beteri, derinden derine.

*Dallarda tomurcuk tomurcuk, çiçek çiçek;
Boşlukta kuş kuş, böcek böcek;
Kovuklarda arı arı, petek petek;
Kuytularda menekşe menekşe, çilek çilek;
Gül gül, zambak zambaksınız. (Arif Nihat)*

3.5. Aitlik grubu

Ergin'e (2016: 355) göre bu yapı "Aitlik ekine dayanan bir kelime grubudur. -ki aitlik eki ile ondan önceki bir kelime grubunun yalın hali, genitif veya lokatif hali ile kurulur." Özkan ve Sevinçli'ye göre (2015: 59) "Bu grup, aitlik içinde bulunma ve bağlılık işlevleri taşır. '-ki' eki yapım eki olmasına rağmen bazı çekim eklerinden (ilgi, bulunma) sonra gelmektedir. Bu yapı, Türkçenin istisnai durumlarından biridir. Aitlik eki, isimlerin yalın, bulunma ve ilgi halli şekilleriyle kullanılır."

Milattan sonraki devirler.

İstanbul ve Ankara arasında sefer yapan otobüslerdeki yolcular (M. Engin).

Adalardan yaza ettik de vedâ

*Sızlıyor **bağrımız üstündeki** dağ,*

*Seni hatırlıyoruz **Viranbağ!** (Y. K. Beyatlı).*

3.6. İlgeç/Edat grubu

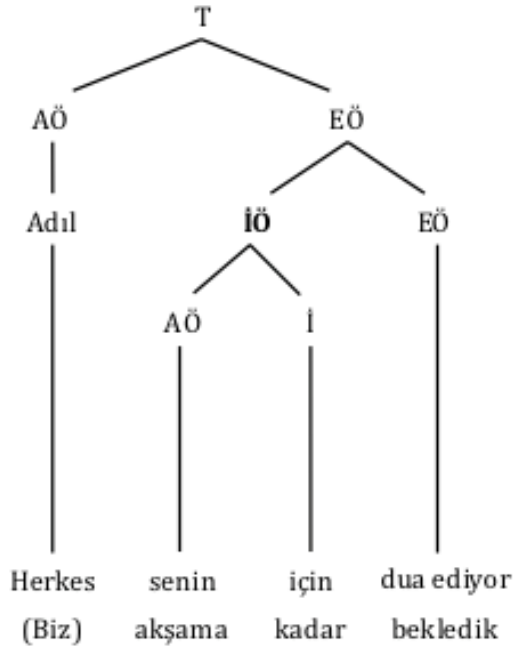
İlgeç grubu, bir isim unsuru ile çekim edatından meydana gelen kelime grubudur (Karahan, 2015: 62; Sevinçli ve Özkan, 2015: 60).

Vatan için ölenler yüreğimizde yaşarlar.

Cumartesi gününe kadar vaktin var.

Sıcak bir gün gibi ısıttım içimizi.

*Sanki bütün dünya **iskelet kemikleri gibi** çatırdıyordu (Kemal Tahir, Esir Şehrin İnsanları).*

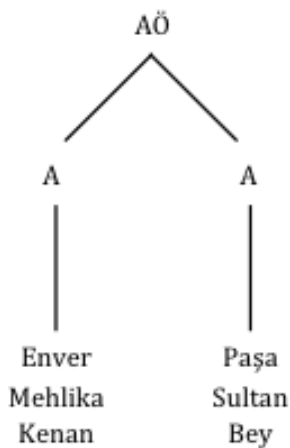

- Dilde sınırlı sayıda olan İÖ cümlede zarf tümleci işlevi üstlenir.
- Zamir + için, gibi, kadar birlikteliğinden oluşan ilgeç gruplarında, üçüncü çokluk zamiri (onlar) hariç ilgeç kendinden önce ilgi durumu (-im, in) ister: ben+im için, o+(n)un kadar.

3.7. Unvan grubu

Unvan grubu, "Bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubudur. Şahıs ismi önce unvan veya akrabalık ismi sonra gelir. Her iki unsur da hiçbir ek almaz" (Ergin, 2016: 361).

Nuri Çavuş, İlker Bey, Mehlika Sultan, Enver Paşa, Bilge Kağan, vb.

3.8. Birleşik fiil grubu

Ergin'e (2016: 357) göre birleşik fiil, "Bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir." Karahan (2015: 73)

birleşik fiilleri, “Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğu” olarak tanımlar ve bu işlevlerinden dolayı birleşik fiilleri; ‘bir hareketi karşılayan birleşik fiiller’ ve ‘bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller’ olmak üzere iki grupta inceler. Korkmaz (2017: 693) bu yapıyı, “Birleştirme yoluyla yapılan fiillere birleşik fiil denir. Birleşik fiiller, bir ad ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.” ifadeleriyle açıklar.

Özkan ve Sevinçli (2015: 68, 77) birleşik fiilleri ‘isim + yardımcı fiil’ biçiminde oluşan birleşik fiiller ve ‘fiil + zarf-fiil + yardımcı fiil’ şeklinde oluşan birleşik fiiller olmak üzere iki başlık altında ele almıştır. İsimlerle birleşik fiil yapan yardımcı fiilleri, “*et-, ol-, eyle-, yap-, kıl-, bulun-*” olarak sıralamış; ‘fiil + zarf-fiil + yardımcı fiil’ şeklinde oluşan birleşik fiillerin ise ‘-A, -I, -U’ bazen de ‘-Ip’ zarf-fiillerine “*bil-, ver-, gel-, gör-, kal-, dur-, yaz-, koy-*” yarı yardımcı fiillerinin gelmesi ve her iki fiilin kaynaşması, birleşmesi ile meydana geldiğini vurgulamıştır.

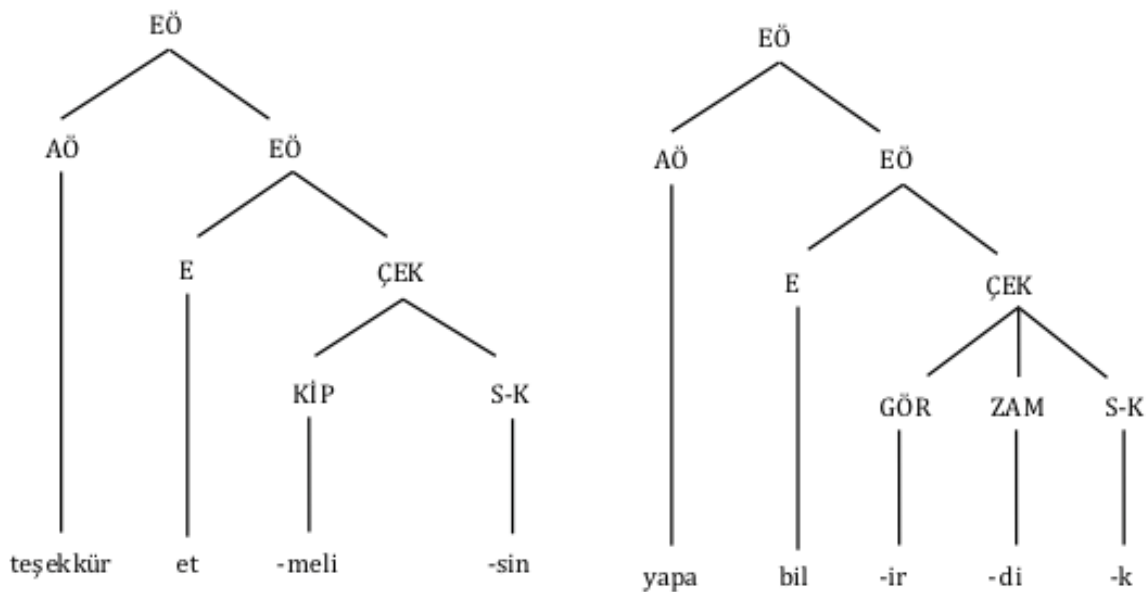
Gelmeden önce mutlaka telefon ederdi.

Konuşmacının sözlerine herkes mest oldu.

O kadar soruyu bir saatte çözüverdi.

Anlatıcı kişi, anlatımına renk katmak için toplumun çeşitli kesimlerinden insanları belli şiveleri ile taklit edebilir.

Gecenin bitmeğe yüz tuttuğu andan beridir. (Y. K. Beyatlı)

3.9. İsim-fiil grubu

-mAk, -mA ve *-Iş* isim-fiil eklerinin bir fiil kök ya da gövdesine eklenmesiyle kurulan kelime gruplarıdır. Karahan (2015: 55) tarafından “Bir hareket ismi ile ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubu” olarak tanımlanan isim fiil grubu, Ergin (2016: 368) tarafından ‘fiil grubu’ olarak adlandırılmış; “Fiil isimleri üzerine kurulan kelime grubudur. Fiil isimleri bu grubun esas unsurudur ve tabî en sonda bulunur. Kendisinden önce gelen gerekli unsurlarla birlikte

fiil grubunu meydana getirir.” şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Özkan ve Sevinçli (2015: 83) ise isim-fiil grubunu; “Bir isimle onu anlamca tamamlayan kelimelerden oluşan kelime grubu” olarak tanımlamaktadır.

Kitap okumak, arşa yükselmektir.

Amacı sınavı kazanmaktı.

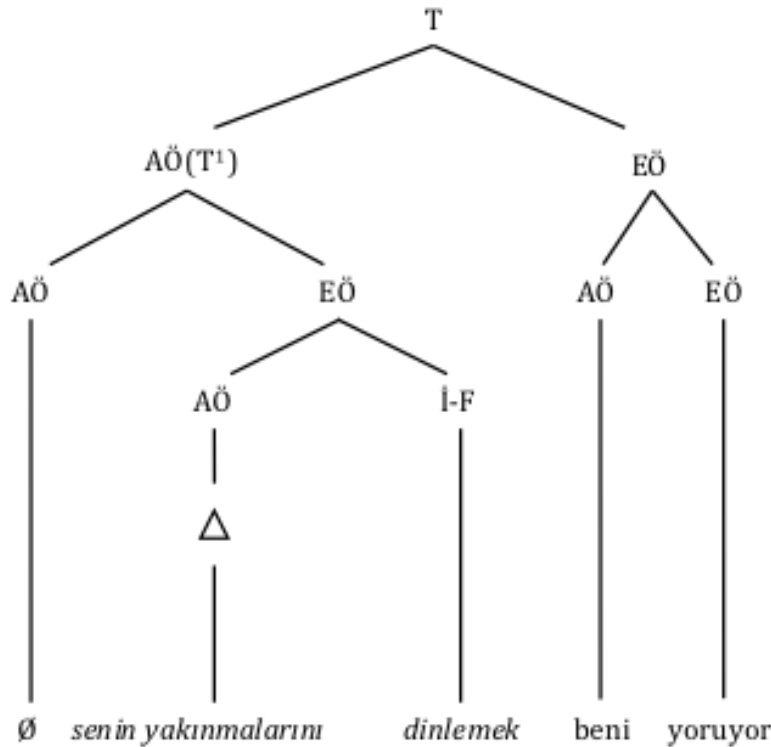
Köy seyirlik oyunları, köylülerin uzun kış aylarında düğünlerde, bayramlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için icat ettikleri temsili oyunlardır.

Suda, rüzgârda, kuşta senin sedanı duyup, seni beyaz çiçekli dallar içinde sanmak...

Sayırsız güzellik doğar da günde

Birini sevmeğe bir ömür yetmez (F. N. Çamlıbel).

Bizi kendilerine göre terbiye etmek istiyorlar (Atilla İlhan).

‘T¹’ imi altında dallanan isim-fiil grubu temel tümcenin öznesi konumundadır. ‘T¹’ imi altında dallanan isim-fiil grubu yan tümce oluşturmuş, yan tümcenin öznesi ile yüklemi kendi içinde belirtili isim tamlaması kurmuş, böylece temel tümcenin ‘belirtili nesne’si görevini üstlenmiştir.

- İsim-fiil grubu AÖ görünümündedir ve tümcede bir adın alabileceği bütün işlevleri üstlenmektedir.

3.10. Sıfat-fiil grubu

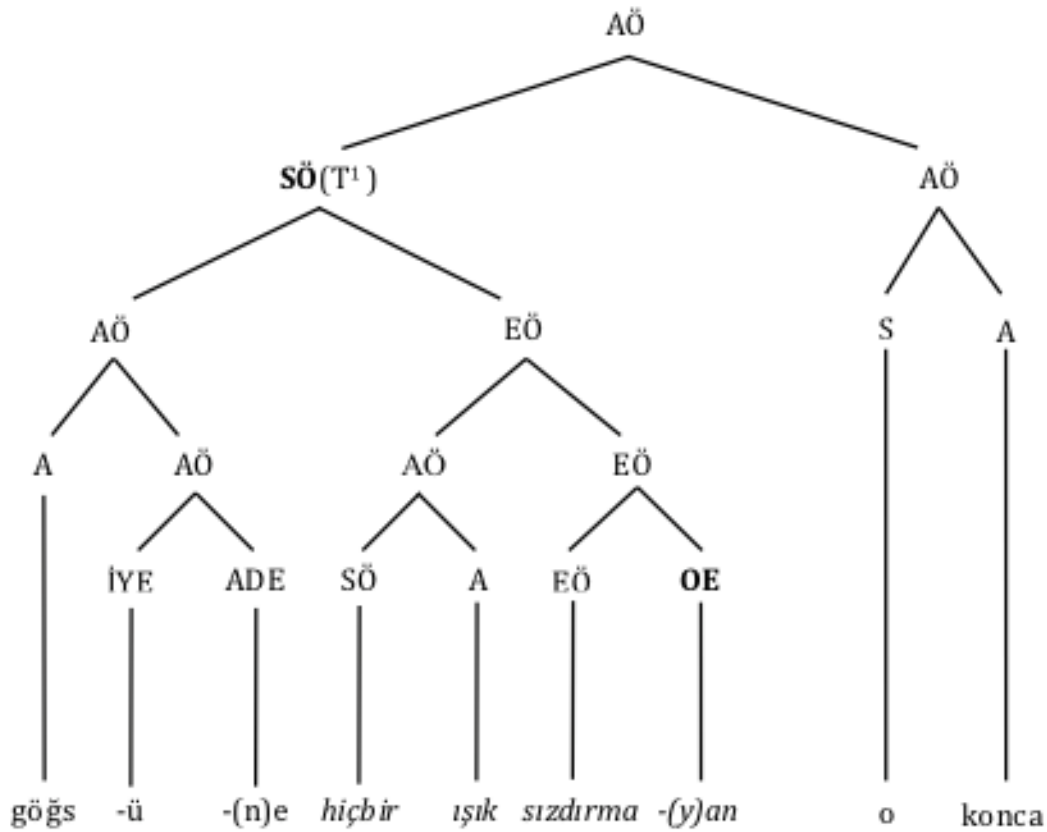
-AcAk, -An, -Ar, -AsI, -dIK, -mAz, -mİş, -r sıfat-fiil eklerinin bir fiil kök ya da gövdesine eklenmesiyle kurulan kelime gruplarıdır. Genellikle bir ismin sıfatı durumundadırlar. Ergin (2016: 370) tarafından

'partisip grubu' olarak adlandırılan sıfat-fiil grubu, "bir partisiple ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubu" şeklinde tanımlanmıştır. Karahan (2015: 53) ise bu yapıyı, "Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı ve tamlayıcılardan kurulan kelime grubu" olarak ifade eder. Özkan ve Sevinçli'ye (2015: 86) göre ise bu yapı "Bir sıfat-fiil ve ona bağlı öğelerle kurulan kelime grubu"dur.

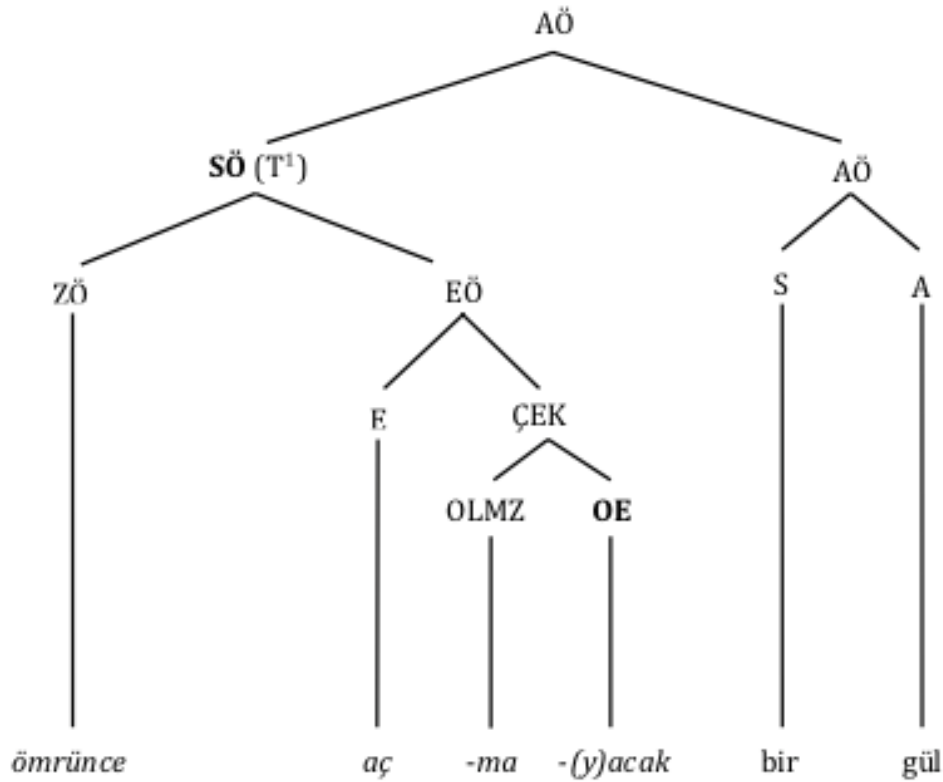
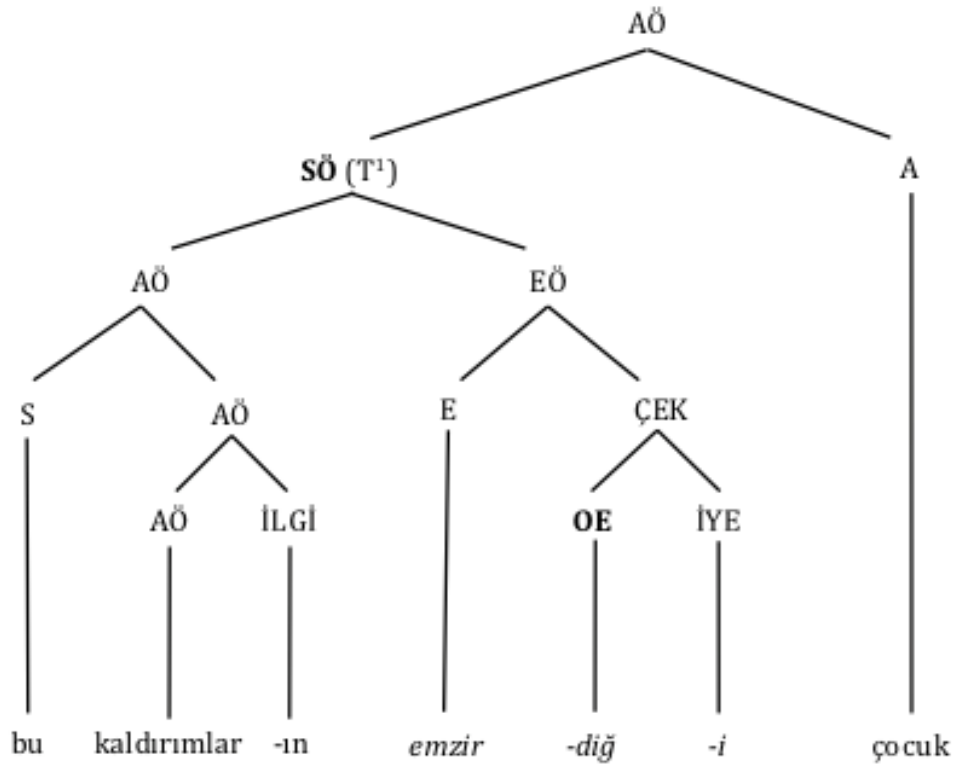
İçinde yaşadığı toplumun meselelerine kulak veren sanatçı, aslında çağının ilerisinde yaşayan kişidir.

Kimi ilk gençliklerinin cennet zamanlarını, kimi gençliklerinin buhranlı aşklarla yanan zamanlarını, kimi ihtiyarlıklarının artık gözleri açılmış ve meyus zamanlarını yaşayan ve hepsi de dünyaya getirdikleri huylarla büyümüş ve yaşlanmış zavallı emekli çocuklar (A. Ş. Hisar, Boğaziçi Mehtapları).

Buğulu şeffaf bir mavilik, sonra benek benek, yaprak yaprak dağılan, geniş oluklar hâlinde akan bir altın yağması (A. H. Tanpınar, Huzur).

- Sıfat-fiil grubu, sıfat işlevli yan tümce oluşturarak eklendiği unsuru basit bir sıfat gibi niteler.

3.11. Zarf-fiil grubu

-I, -A, -All -ArAK, -DıkCA, -IncA, -Ip, -ken, -mAdAn, -mAksIzIn zarf-fiil eklerinin bir fiil kök ya da gövdesine eklenmesiyle kurulan kelime gruplarıdır. Genellikle bir tümcede zarf tümleci durumundadırlar. Zarf-fiil grubunu Özkan ve Sevinçli (2015: 89); “Bir zarf-fiil ile ona bağlı öğelerin oluşturduğu kelime grubu”, Ergin (2016: 371); “Bir gerundium ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubu”, Karahan (2015: 57) ise; “Bir zarf-fiil ile ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubu.” şeklinde tanımlamışlardır.

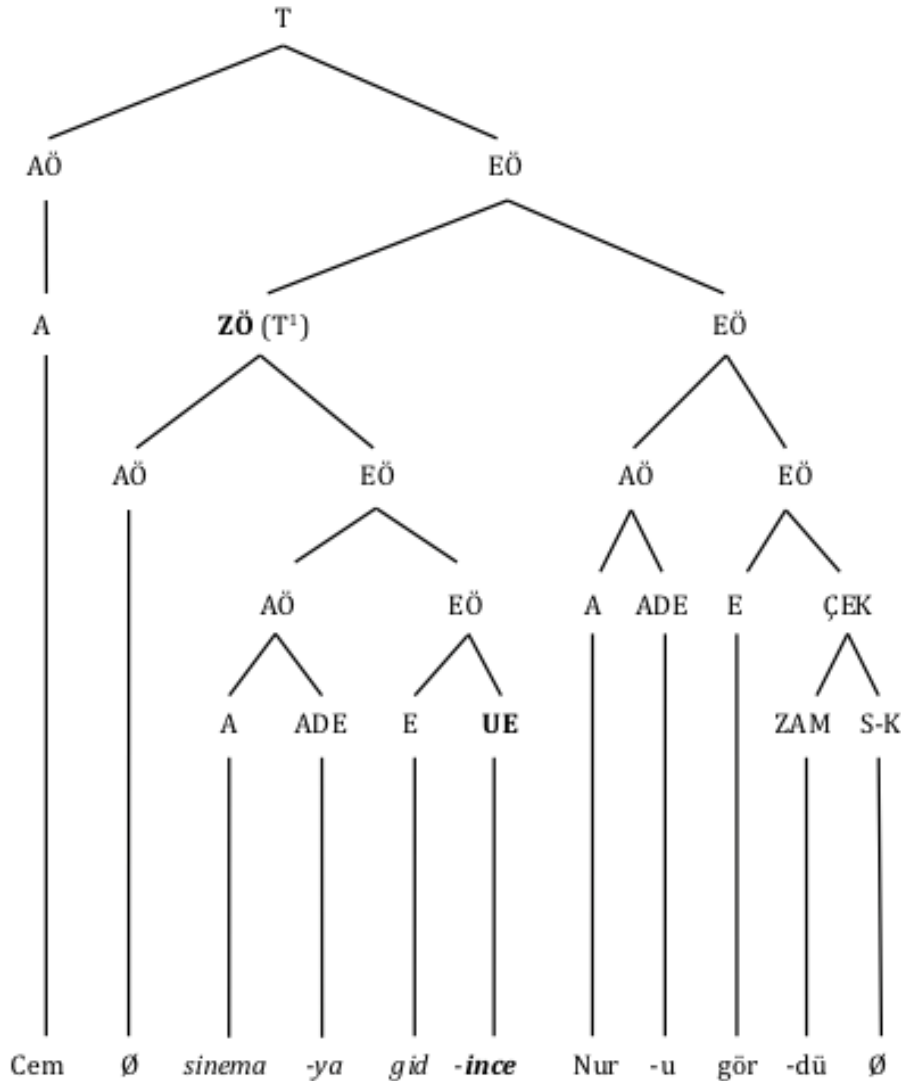
Suya yakın varınca, sevinçten gözleri parladı.

Genç hanımlar, hürmet göstermek istedikleri yaşlı hanımlara tesadüf edince (A. Ş. Hisar, Boğaziçi Mehtapları).

Gönülleri muhabbetle titreyerek alacakları cevabı beklerken (A. Ş. Hisar, Boğaziçi Mehtapları).

Mümtaz (...) sonra onun sadece boşluğun aynası olduğunu görünce yerinden kalkar, kâbuslu bir rüyadan çıkar gibi kayaların dev gövdeleri arasından, her adımda sendeleyerek, koşmaya çalışırdı (A. H. Tanpınar, Huzur)

Bu düşünceyle harap ve her şeye küskün yürürken (A.H. Tanpınar, Beş Şehir).

- Zarf-fiil grubu, zarf işlevli yan tümce kurarak temel tümcenin anlamını tamamlar.

3.12. Sayı grupları

Sayı gruplarını Karahan (2015: 72); “Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğu.” şeklinde tanımlamıştır. Ergin (2016: 364) sayı grupları ilgili olarak “Sayı grubu; büyük sayı, küçük sayı olmak üzere iki unsurdan yapılıdır. Büyük sayı önce küçük sayı sonra getirilir. Doğrudan doğruya yan yana getirilirler, herhangi bir ek almazlar.” açıklamasını yapmaktadır.

On beş, iki yüz seksen altı, yedi milyon üç yüz.

3.13. Ünlem grubu

Ergin’e (2016: 362-363) göre ünlem grupları, “Bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime gruplarıdır. Edat tek kelime halinde, isim unsuru ise bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu halinde bulunur.”

Ey talih! Ölümünden de beterdir bu karanlık;

Ey aşk! O gönüller sana mal oldular artık;

Ey vuslat! O aşıkları efsununa ram et!

Ey tatlı ve ulvî gece! Yıllarca devam et! (Y. K. Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz).

3.14. Bağlama grubu

Özkan ve Sevinçli’nin (2015: 102) “İki ya da daha fazla ismin sıralama, bağlama, karşılaştırma ve denkleştirme bağlaçları ile oluşturduğu kelime grubu.” olarak ifade ettiği bu öbek, Karahan (2015: 65) tarafından “Bağlama edatı ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu.” şeklinde tanımlamıştır.

Kırmızı ve Siyah, Ayaşlı ve Kiracıları, babalarla oğulları, olmak veya olmamak;

Bu manzara, vapurda birçok kimseye kim bilir ne sefil ve acı görünmüştür.

Ya şevk içinde harâb ol, ya aşk içinde gönül!

Ya lale açmalıdır gönümüzde yahut gül (Y. K. Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz).

3.15. Kısaltma grupları

Bu yapıyı Ergin (2016: 372); “Kelime gruplarının ve cümlelerin kısaltılması neticesinde ortaya çıkan kelime grubu.”, Karahan (2015: 79); “Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan kelime grubu.” olarak tanımlamıştır. Özkan ve Sevinçli (2015: 107) ise kısaltma gruplarını, “İyelik veya hal eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu.” şeklinde ifade etmişler ve bu yapıyı kendi içinde “yönelme, bulunma, uzaklaşma, isnat, yükleme, vasıta, ilgi, eşitlik ve kısaltma (isim) gruplarının tersi görünüşünde olan kelime grupları” olarak sınıflandırmışlardır.

Baş açık ayak yalın, saç sakal darmadağımık, başı dumanlı, eli kolu bağlı, özü sözü doğru (insanlar).

Kimlersiniz? Ya **bağrı yanık** kimselersiniz!

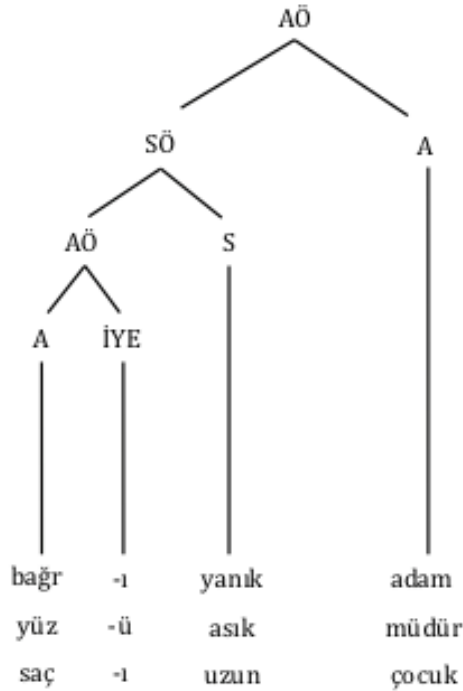
Yahut da **her sabah uyanık** kimselersiniz (Y.K. Beyatlı, Kendi Gök Kubbeimiz).

Mehlika Sultan'a âşık yedi genç

Gece şehrin kapısından çıktı (Y. K. Beyatlı, Kendi Gök Kubbeimiz).

Sarmaşıklarla yüklü vadide;

O kuş en kuytu bahçelerde öter (Y. K. Beyatlı, Kendi Gök Kubbeimiz).

- İsnat grupları genellikle sıfat olarak kullanılır.

Kelime Gruplarının Özellikleri

Özkan ve Sevinçli (2015: 15,16,17) kelime gruplarının cümle içinde farklı görevler üstlendiğini ifade ederek bu görevleri maddeler halinde sıralamışlardır:

- Kelime grupları tek kelimeyle karşılanamayan nesne, hareket ve kavramları karşılamaya yararlar: *Kara yolu, canı sıkılmak*
- Kelime grupları, nesne ve hareketleri daha geniş olarak belirtmeye yararlar.
- Kelime grupları, yapıca ve anlamca bir bütünlük gösterirler. Cümle içinde tek bir kelime gibi vazife görürler. Ancak bazı konuşmada ve şiirlerde grubu oluşturan öğelerin yerleri değişebildiği gibi iki öge arasına başka kelimeler de girebilir.
- Kelime gruplarındaki her unsur kendi içerisinde başka kelime grubu oluşturabilir.
- Bir kelime grubunun diğer kelime ve kelime gruplarıyla ilişkisini sağlamak için grubun sonuna, yani asıl ögeye ek getirilir. Grubun sonuna gelen çekim eki, bağlandığı kelimenin değil, bütün grubun eki olur.

- f) Kelime gruplarında vurgu ise her grubun yapısına göre değişir. Başta, sonda ve sondan bir önceki unsur üzerinde bulunur.
- g) Kelime grupları, cümle içinde tek bir kelime gibi işlev görür, cümlelerin çeşitli öğeleri olarak kullanılabilir.
- h) Kelime grupları, başka bir kelime grubunun ögesi olarak da görev yapabilirler.

Türkçenin cümle yapısında olduğu gibi, kelime grubunda da asıl unsur genellikle yardımcı unsurdan sonra gelmektedir. Kelime grupları genellikle soldan sağa doğru eklenirler (Altun, 2011: 14). Başka bir deyişle, 'öbek yapı' işleyişinde olduğu gibi kelime gruplarında da (unvan grubu hariç) sondaki asıl unsur 'baş', onu tamamlayan diğer unsurlar 'tümleç' görevindedir.

eski karanlık / asırlar (sıfat tamlaması)

eski karanlık asırlar / içi[nde] (belirtisiz isim tamlaması)

eski karanlık asırlar içinde / gibi (edat grubu)

eski karanlık asırlar içinde gibi / yaşayan[lar] (sıfat-fiil grubu)

4. Sonuç

Yapı, parçalardan oluşan bütünlüktür. Dizge, dizimlerden oluşur. Dizgeyi oluşturan her dilsel birimin kendine özgü bir yapısı vardır. Her dilsel birim değerini diğer dil birimleriyle girdiği ilişkiden alır. İşlev her dizimin dizge içinde üstlendiği görevdir. Sözdizimi içinde her dizim özne, nesne, zarf ve yüklem gibi görevler üstlenmektedir.

"Yaramaz çocuk değerli vazoyu kırdı." örneğinde 'yaramaz çocuk' ve 'değerli vazo' geleneksel dilbilgisine göre 'sıfat tamlaması', evrensel dilbilgisine göre, 'baş' ad olduğu için AÖ'dür. Cümleyi öğelerine ayırmak gerektiğinde, yapısal olarak AÖ olan 'yaramaz çocuk' özne, yine yapısal olarak AÖ olan 'değerli cam' nesne işlevindedir. Aynı zamanda her iki AÖ de sıfat tamlamasıdır. Benzer durum fiilimsilerle kurulan yapılar için de söz konusudur. "Ahmet'in uzun süredir takip ettiği / adam" dizimi, geleneksel dilbilgisine göre sıfat tamlaması, öbek yapı kurallarına göre de AÖ'dür. Tamlamanın tamlayan kısmını oluşturan "Ahmet-in uzun süredir takip ettiği-i" yapısı sıfat işlevli yan tümcedir ve tümceciğin yüklemi kendi öznesiyle belirtili tamlama kurmuştur. "Ablamın sınıfını geçmesi bizi sevindirdi." ve "Biz ablamın sınıfını geçmesine sevindik." cümlelerinde "Ablamın sınıfını geçmesi" dizimi, isim-fiille kurulmuş bir kelime grubudur. Grup yapısal olarak kendi içinde belirtili isim tamlaması oluşturmuş bir AÖ'dür. AÖ birinci cümlede özne, ikinci cümlede ise dolaylı tümleç işlevindedir.

Türkçede ad, eylem, zarf, sıfat ve ilgeç birer sözlüksel kategoridir ve anlambilimsel içerik taşır. Eylem, ad, sıfat, zarf ve ilgeç kategori özelliklerini yansıtarak EÖ, AÖ, SÖ, ZÖ ve İÖ gibi kendilerinin baş olduğu öbekler kurmaktadır (Uzun, 2000: 151). Sıfat öbekleri adların, zarf öbekleri eylemlerin, ilgeç öbekleri ise adların veya eylemlerin niteleyicileri olarak tümceye yerleşebilir. Nesne konumundaki ad öbekleri de eylem öbeğinin tümlecidir (Uzun, 2000: 145). Türkçede bütün kelime grupları yapı bakımından AÖ, SÖ, ZÖ, İÖ, EÖ görünümündedir, işlev olarak cümlede bu öbeklerin üstlendiği görevleri üstlenmektedir.

Türkçede kelime grupları öbek yapı kuralları çerçevesinde ele alınmalı, cümle çözümlerinde yapı/işlev ayrımı üzerinde durulmalıdır. Tümce içinde öbeklerin tanınması, işlevlerinin kavranması, birbirleriyle olan ilişkilerinin farkına varılması ve bütün bu yapıların biçim ve içerik yönünden içselleştirilmesi gerek anadilinin işleyişinin algılanmasında gerekse başka bir yabancı dilin öğrenilmesinde büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Altun, M. (2011). *Türkçede Kelime Grupları Çözümleri "Türk Romanlarından Örneklerle"*. İstanbul: MVT Yayıncılık.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Demir, T. (2004). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Kurmay.
- Ergin, M. (2016). *Üniversiteler İçin Türk Dili*. Bayrak Basım Yayıncılık: İstanbul.
- Erkman-Akerson, F., Ozil, Ş. (1998). *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler*. İstanbul: Simurg.
- Karahan, L. (2015). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2016). *Genel Dilbilime Giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kıran, Z., (Eziler) Kıran, A. (2010). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesinin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özkan, M., Sevinçli, V. (2015). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Tüfekçi, M. E. (2003). Yapısalci Yöntem ve Uygulama Alanları. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 17, 50-66.
- Uzun, N. E. (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual.